

36. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.7. – Спр.328.
37. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1819.
38. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.909.
39. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.11. – Спр.329.
40. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1467.
41. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1776.
42. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1854.
43. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2010.
44. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.2646.
45. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.6860.
46. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1. – Спр.906.
47. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1. – Спр.1249.
48. Чому тане новий набір? // Студент революції. – 1930. – №5. – С.14.

Комарницький А.Б. Студенты педагогических учебных заведений Харьковщины 1920-х – 1930-х гг.: анализ численности и социального состава

В статті аналізується численність і соціальний склад студентства педагогических учебных заведений Харьковщины. В частности, показано, как сказались на численности студенчества так называемые «чистки». Автор доказывает, что в студенческой среде в первой половине 1920-х гг. рабоче-крестьянский и партийно-комсомольский слои были незначительными. Их рост наблюдается со второй половины десятилетия, а доминирование состоит в 1930-х гг. По национальности большинство студенчества составляли украинцы, а по половому признаку – женщины.

Ключевые слова: студенты, высшие учебные заведения, социальные чистки, Харьковщина.

Komarnitskyi O. The students of pedagogical educational establishments of Kharkiv of 1920th – 193: analysis of quantity and social structure

The article analyzes the size and social composition of the student in pedagogical educational establishments of Kharkiv. In particular, it is shown as the number of students affected the so-called “cleansing.” The author argues that among students in the first half of the 1920s. workers’ and Peasants party and Komsomol layers were minor. Their growth observed since the second half of the decade and will dominance in the 1930s. The national composition of most of the students were Ukrainian, and gender - women.

Keywords: students, universities, social cleansing, Kharkiv.

**Одеса і Новоросійський університет
в метричних книгах: історико-джерелознавчий аспект**

Левченко Валерій Валерійович

*Если число сотрудников превысило тысячу,
учреждение замыкается на себя,
а внешний мир становится понятием иллюзорным.
Сіріл Норткот Паркінсон [7]*

У статті на підґрунті архівних джерел розглянута тема взаємодії Новоросійського університету і міста, зокрема, на прикладі метричних книг Олександрівської церкви Новоросійського університету показано сталі взаємини між університетом і містом в Одесі в другій половині XIX – на початку XX століття.

Імператорський Новоросійський університет (1865–1920), так само як й інші університети Російської імперії, є виключенням серед багатьох державних й офіційних закладів і установ, на який не розповсюджується висновок британського вченого С. Паркінсона¹[21]. Тобто впродовж всієї його історії діяльність вишу не була замкнена на собі, а зовнішній світ не став для нього ілюзорним. Весь час свого існування Новоросійський університет жив повсякденним життям, яке було притаманне оточуючому суспільству як на локальному (міському), так і глобальному (імперському) рівнях.

У деяких пересічних громадян існує стереотип, що університет як заклад найвищого рівня у системі освіти – це ідеальна у всіх розуміннях установа, суто академічного (замкненого) типу, інфраструктура якої є чітко налагодженим механізмом, а її внутрішній світ є бездоганим. Пересічний мешканець вважає, що представники вищої школи живуть тільки думками щодо освіти і науки, а їх розмови і зацікавлення зосереджені навколо наукових тем, що вони підтримують організаторські здібності тих, хто проявив високі ділові якості на початкових етапах діяльності, що вони вибирають своїх очільників з тих, хто має високий авторитет на підґрунті наукових і організаторських досягнень, а найрозумніші з цих обраних згодом займають більш вищі адміністративні посади в академічній інфраструктурі тощо. Все це бравурно стверджується, або принаймні чітко простежується, у багатьох працях, присвячених історії життя окремих науковців, діяльності окремих вишів або в цілому історії вищої освіти. Для тих же, хто хоч трохи знайомий з функціонуванням будь-якої офіційної установи або закладу, де в процесі діяльності відіграють важливу

¹ Паркінсон Сіріл Норткот (1909–1993) – британський історик, письменник, журналіст, біограф, автор праць з проблем історії, бізнесу, менеджменту та політології

роль комунікативні зв'язки² [17], що складаються з взаємозалежних кроків на основі індивідуальних людських якостей, ці припущення виглядають дещо кумедно.

Звичайно, ми не хочемо відвадити допитливого читача від наукових публікацій, присвячених історії вищої школи, які розповідають про її життя в дещо ілюзорному світлі, але вважаємо необхідним зауважити, що буття вишів також насичене курйозами, конфліктами та іншими реаліями повсякдення (відвідання крамниць, театрів і церков, аренда житла, участь у роботі міського самоврядування, знайомство та проведення часу з представниками інших сфер життєдіяльності тощо), усім тим, що характеризує життя і пересічних громадян міста. До того ж місто як простір, де існує університет, – є тим соціальним середовищем, в якому мешкають представники університетського світу та який, до певної міри, впливає на їх свідомість та соціальну поведінку.

В університетській радянській та пострадянській (у першу чергу, російській та українській) історіографії роль міста як соціального простору, в якому існував університет, культура їх взаємин тощо, за виключенням поодиноких праць [3; 20; 23] за останні п'ять-шість років, проаналізована побіжно. У даному разі додамо декілька джерелознавчих і методологічних штрихів до аналізу взаємодії університетів і міст Російської імперії на прикладі Новоросійського університету.

Серед найрізноманітніших за формою писемних історичних джерел, які відіграють важливу роль у науково-пізнавальному процесі із зазначеної проблематики, слід відзначити метричні книги, до змісту яких, при вивченні питань історії України, все частіше звертаються сучасні науковці [2; 4; 8–10; 12–15; 18; 22]. Метричні книги – це паперовий реєстр, формуляр для офіційної реєстрації актів цивільного стану (хрещення, вінчання, поховання), який на теренах України було введено в XVII ст. [16]. Як історичне джерело їх можна віднести до актових історичних джерел (підгрупа публічно-правових актів) [11]. Метричні книги містять чимало фактичного матеріалу. Зміст записів метричних книг надає можливість дослідити не тільки історію життя окремої особи, та й її родини, але й міста, регіону та країни у цілому.

Незважаючи на поодинокі статті вчених, у яких йдеться про метричні книги як історичне джерело з історії університетської корпорації, у тому числі й автора цієї статті [9; 12], вони ще не набули комплексного характеру та не стали чинником розвитку досліджень в царині соціальної історії. Під час написання статті при роботі з метричними книгами автором були застосовані комплексні методи обробки їх інформації, що поєднували у собі елементи квантитативної історії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін.

У Державному архіві Одеської області (ДАОО) зберігається велика колекція метричних книг за період від кінця XVIII до початку XX ст. шістьох віросповідань: православного, вірмено-григоріанського, римо-католицького, протестантського,

² Комунікація в науці є цілісною системою, різні компоненти якої (формальні, неформальні, усні, письмові, міжособистісні, міжгрупові тощо) тісно пов'язані між собою та є специфічними для різних рівнів об'єднання вчених – починаючи від локальних співтовариств (кафедра, лабораторія, виш тощо), від групи вчених за інтересами до окремої дисципліни та наукового напрямку до наукового співтовариства загалом.

іудаїзму, ісламу [6]. Для розуміння взаємин міста і університету певну інформацію можуть надати метричні книги Олександрівської церкви Новоросійського університету (1865–1920). У фондах ДАОО зберігаються 43 метричні книги цієї церкви за період від 1875 до 1919 рр. (не виявлені метричні книги за 1878, 1881 і 1920 рр.). У 43 метричних книгах зроблено 651 запис актів цивільного стану (161 про хрещення, 393 про вінчання, 97 про відспівування), в яких фігурує 3 218 суб'єктів (динаміку актів цивільного стану див. на діаграмі). Серед 651 запису в 279 (≈ 43%) зустрічаємо 717 (≈ 22%) суб'єктів, які представляли університетську корпорацію (розподіл за групами її представників див. у табл.). Віднявши від загальної кількості суб'єктів записів у метричних книгах кількість представників університетської корпорації (3218 – 717 (≈ 22%),

отримуємо кількість осіб, які представляли позауніверситетську спільноту серед відвідувачів університетської церкви – 2501 (≈ 78%). Таким чином, більшість парафіян університетської церкви складали місцеві мешканці, які не мали прямого відношення до Новоросійського університету. Це підтверджує тезу про те, що Олександрівська церква була однією з реверсивних смуг, де здійснювався постійний зв'язок між містом і університетом в Одесі в другій половині XIX – на початку XX ст.

Представники університетської корпорації Новоросійського університету	Кількість суб'єктів у записах метричних книг Олександрівської церкви Новоросійського університету					Всього
	У графі про батьків народжених	У графі про хрещених	У графі про вінчаних	У графі про поручителів	У графі про померлих	
Викладачі	32	20	11	43	24	130

Співробітники	16	3	8	8	11	46
Професорський стипендіат	–	–	–	1	–	1
Випускники	–	–	–	–	–	27
Студенти	8	5	68	158	16	255
Родичі викладачів, співробітників, студентів	–	–	–	–	–	258
Всього	–	–	–	–	–	717

Виходячи з наведених цифр можемо констатувати, що зв'язок міста та університету через Олександрівську церкву існував завдяки всім сегментам університетської корпорації. Найбільш чисельними групами цієї корпорації були студенти і викладачі університету. Звернемо увагу на інформацію про вінчання студентів (68 записів ($\approx 17\%$) з 393), які переважно залишалися в місті, де згодом працевлаштовувалися, брали шлюб з місцевими мешканками, створювали родини та «обростали» взаємовідносинами з представниками різних соціальних груп. Зазвичай серед тих, хто був учасником студентських вінчань, майже всі (окрім нареченої) були представниками студентства Новоросійського університету. Так, наприклад, 24 вересня 1906 р. студент П. Галищук вінчався з Х. Біллер у присутності колег І. Симмена, І. Светлова, В. Жадовського і Г. Павловського (син професора О. Павловського) [12, 268].

Випадки, коли всі поручителі як з боку нареченої, так і з боку нареченого були студентами Новоросійського університету не є поодинокими. Так, 14 травня 1906 р. – студент П. Шитц вінчався з донькою французького громадянина Е. Гекмана, дівцею А. Гекман (реформаторського сповідання). Під час цього вінчання поручителями були також студенти: Н. Цулейскірі, І. Абуладзе, П. Мдівані, М. Перадзе [12, 267]. Останній приклад, серед іншого окреслює ще три моменти повсякденного життя університетського середовища. По-перше, всі чотири поручителі за етнічним походженням були кавказцями (скоріш за все грузинами). По-друге, це «студентське» весілля демонструє поширений у студентському середовищі Новоросійського університету дух інтернаціоналізму, оскільки основними фігурантами таїнства вінчання були представники інших етнічних груп (очевидно, французенка і німець). По-третє, факт цього вінчання демонструє вихід повсякденного життя університетської корпорації не тільки у простір міста, а й міжнародного соціуму, чому сприяло територіальне розташування Одеси поблизу південно-західних кордонів країни та його значення як портового міста.

Взагалі, слід зазначити, що у таїнствах, які відбувалися в Олександрівській церкві, досить часто брали участь іноземці. Так, 13 квітня 1879 р. дворянин Херсонської губернії, губернський секретар С. Кашнев вінчався з донькою австрійського підданого, неогоціанта К. Мемерта – Є. Мемерт. При цьому поручителями були одеський купець О. Мемерт, австрійський підданий Ф. Оксенбауер, італійський підданий К. Россі, чиновник французького консульства Е. де Фюльженс, італійський підданий С. де-Антоніні і болгарський урдженець І. Екзар [12, 172].

Також метричні книги Олександрівської церкви Новоросійського університету дають можливість констатувати зв'язок мешканців міста Одеси

з іншим вишем Російської імперії – Харківським університетом. Наприклад, 12 листопада 1912 р. студент цього вишу В. Гаєвський вінчався з донькою дворянина А. Загорською [12, 287].

Другим за чисельністю (та все ж таки першим за статусом і впливом) в якості ланцюга між міським середовищем і університетською корпорацією був викладацький корпус. Серед великої кількості викладачів, що брали участь у таїнствах, акцентуємо увагу на протоієреях університетської церкви, які виступали в двох іпостасях: священник (ведення богослужінь) і професор (читання лекцій). Серед чотирьох її настоятелів [12, 74–91] на окрему згадку претендує М. Павловський (1810–1898), який серед одеситів був популярним і авторитетним «загальним законовчителем», богословом, проповідником, автором понад 60 надрукованих промов, духівником багатьох вірян. Зокрема він був духівником державного діяча, публіциста і мецената О. Стурдзи (1791–1854), княгині Є. Воронцової (1792–1880).

До речі, стосовно формування професорської корпорації Новоросійського університету можна сказати, що завдяки культовим зв'язкам утвердилися родинні взаємини сімей професорів Ф. Леонтовича, К. Карастельова, О. Богдановського, М. Малініна, Є. Сабініна, І. Патлаєвського, І. Синцова, М. Чижова та ін. У світлі цих даних логічним і резонанним у спогадах професора В. Модестова виглядає факт організації «...ректором еженедельных собраний у себя на дому, где охотно принимались все профессора и преподаватели университета с семьями, объединявших лишь небольшой кружок лиц, составлявших ректорскую партию» [19]. У даному випадку мова йде про товариське оточення Ф. Леонтовича, який протягом тривалого часу займав в університеті високі адміністративні посади (ректор (1869–1877), декан юридичного факультету (1877–1881), проректор (1881–1884), а навколо його персони відбувалося об'єднання переважно колег юридичного факультету. Не завжди подібні родинні взаємини в професійному середовищі отримували позитивну оцінку. Наприклад, І. Мечников двох професорів з цієї корпорації характеризував наступним чином: «Карастелёв и Сабинин являются инициаторами и руководителями подлой группы. Эти двое друзей, которые имеют одинаково большую власть, поскольку один из них декан, а второй исполняет обязанности декана как старший по службе, прибегают ко всем нечестным и незаконным способам» [1].

На протипагу згаданим вище професорам в середовищі викладачів університету були особи «...не желавшие стоять близко к ректору», до числа яких відносилися «...исключительно молодые профессора и доценты». Серед них дружні зв'язки підтримували професори М. Грот і Ф. Успенський, що підтверджується хрещенням останнього 1885 р. доньки першого – Наталії. Також близькі взаємини пов'язували професорів Б. Веріго і М. Ланге. Це підтверджується тим, що останній 1896 р. став хрещеним сина Б. Веріго. Хоча були випадки, коли викладачі з числа «новоприбулих» підтримували відносини з колегами колишніх місць служби. Наприклад, екстраординарний професор О. Шпаків переїхав до Одеси з Києва 1903 р. і при хрещенні доньки Лідії у 1909 р. хрещеним обрав колишнього колегу з Київського університету професора О. Ейхельмана.

Подібне гуртування професорів (так само як і у 1870–1880-х рр.) відбувалося й на зламі XIX–XX століть. Членами такої групи стали родини викладачів О. Деревницького, О. Казанського, О. Алмазова, Г. Перетятковича, П. Ардашева та ін. У даному випадку мова йде про «партію» О. Деревницького, який протягом тривалого часу займав в університеті високі адміністративні посади (декан історико-філологічного факультету (1894–1903), ректор (1903–1905)). Навколо нього відбувалося об'єднання колег переважно історико-філологічного факультету. Так, 1894 р. професор Г. Перетяткович став хрещеним доньки приват-доцента О. Казанського. Уже 1901 р. останній, будучи виконуючим обов'язки екстраординарного професора, хрестив сина О. Деревницького. Ще одним кумом О. Деревницького у 1904 р. став декан юридичного факультету О. Алмазов. У свою чергу 1901 р. О. Деревницький був поручителем нареченої при одруженні приват-доцента П. Ардашева.

Професори Новоросійського університету досить часто таким чином встановлювали тісні взаємини не тільки з колегами, а й з їх родичами або з іншими городянами, тим самим уникаючи замкнення в межах внутрішньої університетської корпорації [12, 143–146].

Історичним джерелом для вивчення історії взаємин міста і університету також є метричні книги Одеського рабинату. У них автором віднайдено фактологічні дані щодо історії призабутої родини одеситів, особливість якої полягає у тому, що вона подарувала світовій культурі чотирьох докторів наук з різних галузей знань, входження яких у науку пов'язано з Новоросійським університетом: психолог – С. Рубінштейн (1889–1960), економіст – Г. Рубінштейн (1891–1959), біолог – Д. Рубінштейн (1893–1950), історик – М. Рубінштейн (1897–1963). Історія не знає подібного прикладу, він є унікальним у своєму роді. Звичайно, він поступається двом подружнім парам Кюрі, два послідовних покоління яких зробили грандіозний внесок у розвиток науки і при цьому всі четверо стали лауреатами Нобелівської премії, але за деякими характеристиками науковий дім «одеських» Рубінштейнів заслуговує на окреме дослідження.

Записи метричних книг Одеського рабинату свідчать про те, що досягнення подібних успіхів стало результатом інтеграції братів Рубінштейнів до домінуючої на зламі XIX–XX ст. в одеському середовищі російської культури. Це відобразилося й у виборі їх батьками при обрізанні російських імен та згодом у зміні імені по батькові – Лазаревич на Леонідович. По батькові «Леонідович» стало фігурувати в особистих документах братів після 1920 р. внаслідок їх асиміляції у домінуючу культуру. Відзначимо, що і самі батьки прагнули інтеграції в навколишнє середовище шляхом зміни своїх імен та по батькові. Наприклад, ім'я матері Шендель Перля в чотирьох записах в метричних книгах рабинату про народження синів значиться в різних варіантах. У 1889 р. у записі про народження сина Сергія – Шендель Перля, 1891 р. (у записі про народження Григорія) – Шейндель Перель, 1893 р. (у записі про народження Дмитра) – Поліна Петрівна, 1897 р. (у записі про народження Миколи) – Пауліна [5]. Якщо перші два варіанти є різними варіантами написання єврейського імені (що можна списати на помилки заповнювача книги), то третій і четвертий відображають російський і німецький варіант написання.

Тема співіснування Новоросійського університету і міста, яка є складовою контенту історії взаємин університету і міста у просторі Російської імперії, чекає на подальше комплексне дослідження.

Примітки

1. *Борьба за науку в царской России.* – М.-Л., 1931. – С. 212.
2. *Васик О. В.* Використання інформації метричних книг для генеалогічного пошуку (за матеріалами державного архіву Донецької області) / О. В. Васик // *Історичні і політологічні дослідження.* – Донецьк, 2010. – № 1–2 (43/44). – С. 80–86.
3. *Вишленкова Е. А., Малышева С. Ю., Сальникова А. А.* Terra Universitatis: Два века университетской культуры в Казани / Е. А. Вишленкова, С. Ю. Малышева, А. А. Сальникова. – Казань, 2005. – 500 с.
4. *Гузенков С. Г.* Метричні книги як джерело з історичної демографії Південної України другої половини XIX – початку XX ст. / С. Г. Гузенков: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 2005. – 20 с.
5. *Державний архів Одеської області (ДАОО).* – Ф. 39. – Оп. 5. – Спр. 44. – Арк. 169; Спр. 59. – Арк. 20; Спр. 67. – Арк. 185; Спр. 83. – Арк. 403зв.
6. *Див.: Державний архів Одеської області. Зведений каталог метричних книг.* Вип. I. 1797–1939. – Одеса, 2011. – 424 с.
7. *Душенко К. В.* Большая книга афоризмов / К. В. Душенко. Изд. 7-е, исправленное. – М., 2003. – С. 876.
8. *Желясков С., Левченко В.* Метричні книги Олександрівської церкви Імператорського Новоросійського університету як історичне джерело: статистичне, джерелознавче та історично-демографічне дослідження / С. А. Желясков, В. В. Левченко // *Записки історичного факультету.* – Одеса, 2010. – Вип. 21. – С. 212–219.
9. *Желясков С. А., Левченко В. В.* Метрические книги Александровской церкви Императорского Новороссийского университета как источник биографических исследований его профессорско-преподавательского состава / С. А. Желясков, В. В. Левченко // *Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах.* – Вип. 11. – Одеса, 2011. – С. 22–34.
10. *Желясков С. А., Левченко В. В.* Метричні книги в системі інформаційно-документальної комунікації (за матеріалами Державного архіву Одеської області) / С. А. Желясков, В. В. Левченко // *Інформаційно-документальні комунікації в глобалізованому суспільстві.* – К., 2013. – С. 12–14.
11. *Історичне джерелознавство: Підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін.* – К.: Либідь, 2002. – С. 357.

12. Левченко В. В., Левченко Г. С. Олександр-Невська церква Новоросійського університету: історія, персоналії, документи / В. В. Левченко, Г. С. Левченко. – Одеса, 2015. – 360 с.
13. Лиман І. Метричні книги як джерело з церковного устрою Південної України другої половини XVIII – першої половини XIX ст. / І. Лиман // Наукові записки. – К., 2001. – Т. 7. – С. 197–211.
14. Лобко Н. Метричні книги церков як джерело генеалогічної інформації / Н. Лобко // III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». В 3-х т. – Луцьк, 2007. – Т. 1. – С. 232–237
15. Любченко В. Б. Колекція подільських метричних книг XVIII ст. як джерело історико-краєзнавчих досліджень / В. Б. Любченко // Матеріали IX Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 170–173.
16. Метричні книги // Енциклопедія українознавства / Гол. ред. В. Кубійович. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1524.
17. Див.: Мирский Э. М., Садовский В. Н. Проблемы исследования коммуникаций в науке / Э. М. Мирский, В. Н. Садовский // Коммуникация в современной науке. – М., 1976. – С. 14–17.
18. Мордвінцев В. М. Метричні книги / В. М. Мордвінцев // Київський університет імені Т. Шевченка. Вісник. Сер.: Історія. – К., 1999. – Вип. 41. – С. 13–19.
19. Новоросійський університет в споминах сучасників / Автор-составитель Ф. А. Самойлов. – Одесса, 1999. – С. 15.
20. Посохов С. И. Университет и город в Российской империи (вторая половина XVIII – первая половина XIX вв.) / С. И. Посохов. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 364 с.
21. Сирил Норкот Паркинсон – биография [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.personbio.com/view_post.php?id_info=721. Доступ – 24.02.2016 г.
22. Скович І. Метричні книги в Галичині першої половини XVIII ст. / І. Скович // Знак. – 1997. – Ч. 14. – С. 4–5.
23. Университет и город в России (начало XX века) / Под редакцией Труде Маурер и Александра Дмитриева. – М.: Новое литературное обозрение, 2009. – 784 с.

In the article on the basis of archival sources reviewed the subject of interaction of Novorossiysk University and the city, in particular, on the example of metric books of the Alexander Nevsky Church University of Novorossiysk steel shows the relationship between the University and the city of Odessa in the second half of XIX – early XX century.

Соціально-економічні погляди і переконання професора Є. С. Гордієнка

Литвинова Тетяна Федорівна

У статті проаналізовано соціально-економічні твори і погляди професора Харківського університету, засновника вітчизняної школи фармакології, відомого громадського діяча Є.С. Гордієнка. Глибока ерудиція, широта наукових і суспільних інтересів, активна участь у розробці і впровадженню Великих реформ середини XIX ст. зробили його провідним діячем науки, освіти і суспільного життя харківського регіону.

Ключові слова: Харківський університет, Є.С. Гордієнка, Селянська реформа, модернізація господарства, економічна думка.

М'я Єгора Степановича Гордієнка (1812–1897 рр.) не відноситься до числа забутих. І це не дивно. Професор Харківського університету, завідувач кафедри, видатний вчений, засновник Харківської фармакологічної школи, який уперше поставив питання про виділення фармакології у самостійну дисципліну, до того ж діяч Селянської реформи 1861 р., член Харківського губернського з селянських справ присутствія, голова Харківської повітової земської управи, Харківський міський голова, член комісії з дослідження залізничної справи в Росії, почесний член Паризького фармацевтичного товариства, почесний член Університетської колегії, співзасновник товариства розповсюдження грамотності, дійсний і почесний член Харківського медичного товариства, почесний мировий суддя Харківського округу, почесний член губернського статистичного комітету, освітянин, благодійник, словом, видатний громадський діяч, – саме так його визначають усі довідкові, енциклопедичні видання, починаючи від І. А. Брокгауза та І. А. Єфрона, Української радянської енциклопедії і до сучасних включно (щоправда, на жаль, йому не знайшлося місця в недавній Енциклопедії історії України).

Здавалося, такий набір іпостасей в одній персоні повинен був спричинити створення якщо не повної наукової біографії, то хоча б розлогого аналітичного нариса. Тим більше, що для цього існують не аби які джерельні підстави, в тому числі й у вигляді цілком досяжного для сучасних українських дослідників особового фонду, що не так часто й трапляється у випадку з доволі відомими особистостями. Натомість бажаючі розширити свої уявлення про нашого героя стикаються переважно з однотипною інформацією, скоріш енциклопедичного, вікіпедійного характеру, де, в залежності від задач авторів, лише трохи відрізняються акценти. Історики Харківського університету, починаючи від Д. Багалія та Д. Міллера і до сьогодні, в першу чергу звертають увагу на кар'єрне зростання Є. С. Гордієнка – студент (1828–1832 рр.), який закінчив навчання з відзнакою, лектор (з 1833 р.) [11], ад'юнкт, у 1838–1858 рр.